

MAGYAR NYELVÖR.

Megjelenik minden hónap 15-én
három (vny) terjedelemben.

Szerkeszti
SIMONYI ZSIGMOND

Szerkesztőség és kiadó-hivatal
Budapest, NewYork palota

A TAGADÁS NYELVÜNKBN.

II.

A magyar tagadó szóknak alakja.

A tagadó szók alakját tárgyalva, legcélszerűbb magán a tagad szón kezdeni.

A Nagy-Szótárban e szó jelentése: *nincs úgy*, vagyis: *nemel*, lat. *negat*; *verneinen*.

A szó alakjával már többen foglalkoztak. Czuczorék szerint »gyöke azon *ta-* lenne, mely távolodásra vonatkozik ebben: *távol* legyen tőlem.«

Budenz, ki e szót először vizsgálta az összehasonlító nyelvészet világánál, az *enged* ige »ellentétes«-ének tartja. Az *enged* szó alapszavának ugyanis az ugor **am* v. *em* »sedere, subsistere«, ill. »*non resistit*« jelentésű szót tekinti, melynek a *tagad*, *verweigern* ige csak ellentétese lehet, aminthogy maga is azt mondja, hogy mint az *enged* alaktársa, régibb **tangad* helyett való, s tulajdonkép *resistere*-t jelentett. Munkácsi kommentárja szerint (Nyr 12:490.) Budenz a *tagad* szót »a magyar *enged* mélyhangú másának tartja, olyanforma jelentésfejlődéssel, mint mondjuk: eláll a lélekzete és elállok valamitől.«

Akárhogy magyarázzuk is Budenz szavait, mégis csak kétesnek kell tartanunk igénknek az *enged* szóval való kapcsolatát.

Munkácsi maga, a fent idézett helyen egy ugor **dnyb* igető származékát látja a *tagad* igében, melynek *weigern*, *verweigern*, *abläugnen* jelentése azonban túlságosan távol áll a zürj. *votj. dugdi* aufhören, a finn *tankoa* cessare a labore és az észt *tukku* schlummern jelentésű, Munkácsi idézte igéktől.

A szlávásban a tagadás jelentésével elterjedt *tai-ti* szó hangtani okokból nem hozható kapcsolatba a magyar igével. Az oláh nyelvbe pedig épen a magyar *tagad* szó került, talán a törvénykezés nyelve révén: *tagaduescu* (vö. szerb: *biršak*, *eškut* stb.).

teljesen. Van azonban e képzőknek néhány olyan bárgyú alkalmazása, hogy a velők képzett szót még az is nehezen értheti meg, aki ismerős a nyelvrontás módszereivel. Így Budán egy csinos épület homlokzatán ez a szó olvasható: *Bölcsöde*. Így, amint itt van, rövid ő betűkkel. Mikor először láttam, így értelmeztem e szót: itt vagy bölcssek laknak, vagy bölcseket képeznek, vagy bölcseket gyártanak. Kísérő társam azonban figyelmeztetett, hogy a *bölcső* szóból kell az értelmet kifejezteni. Nos, ha bölcsöde, akkor félig-meddig értem. Bölcsőket készítenek, vagy árúlnak, úgy-e? — Dehogy! Csecsemők menedékháza ez az épület. Azért bölcsöde, mert bölcsőben fekszenek a gyermekek. — Ekkor megtudtam, mit jelent a vitás szó. De úgy hiszem, a csecsemőkre nézve nemcsak a bölcsők, hanem a dadák is fontosak s ilyen fehérnép ott elég szép számban lehet. Miért nem nevezik el inkább róluk az intézetet? Akkor legalább kiirhatnák az épület homlokzatára: *Dadada*.

FÖLDES MIKLÓS.

Szórendi hibák. »Csakhogy ennek az ellenkezőjét már föntebb bizonyítottam be.« (Tanáregy. Közl. 31:552; magyarul: már f. bebizonyítottam.) — »Ujlag adok kifejezést sajnálatomnak« (Izr. Tanügyi Értesítő 23:85; helyesen: *ujlag kif. adok*). »Készséggel ismerem el« (uo.; h. *kézs. elismerem*). — »A mai lapok azt a hírt közlik, hogy a Ganz-gyárban sikkasztásnak jöttek a nyomára. Három egyént is neveztek meg mint a visszaéléseknek részeseit« (P. N.; h. *három egyént is megneveztek, v. meg is neveztek három egyént*). — »Ezt hamar hagyta abba« (M. H.; h. *hamar abbahagyta*). — »Széles körökben fogják rokonszenvvvel fogadni« (uo.; h. *széles körökben örömmel fogják fogadni*). — »Hivatásának fényesen felelt meg« (uo.; h. *fényesen megfelelt*). — »Tyras II.« (B. H.! magyarul: II. Tyras.) — Megmondtuk, hogy a Bánffy-had fogja Ugron felé a mentő kötelet dobni. *Abszurdum volna is*, hogy most... maguk teremtsék meg a szigorú törvényalkalmazás precedensét (Egyetértés; helyesen: *Képtelenség is volna*). E tekintetben *szép eredményeket értünk is el*, (M. Nemzet; hely. *szép er. is értünk el*). Ez a hiba a Nyrbe is becsúsztott egy fordításba 28:139: E két ellenséggel szemben tehetetlenek vagyunk és *mindig azok leszünk is* (e h. és *mindig is azok leszünk, v. inkább: és leszünk is mindig*).

ANTIBARBARUS.

MAGYARÁZATOK, HELYREIGAZÍTÁSOK.

Fillér. E szónak a kfn. *viererből* való származtatása se alaki, se tárgyi tekintetben nem eshetik komoly kifogás alá. Mégis kíváncsot lett volna, hogy Melich J. imént megjelent könyve e szónál egy kissé jobban kutatta volna a pénzek történetét. A *vierer* szónak ugyanis e kérdésben egy versenytársa van, mely, úgy látszik, túltesz rajta. Igen ismeretes középkori, jelesen bizanci ércpénz volt a *follis*, s ezt így is nevezték: *follaris*, *follarus*, *follera*, *folleralis* (l. Ducange). *Follarus* volt a legapróbb ragusai pénz. A 15. században azt mondja

Philippus de Diversis, Situs aedificiorum, politiae et laudabilium consuetudinum inclytæ civitatis Ragusii c. könyvében (Brunelli kiad. Zara 1882. 131): »Tertia moneta ramea est, quam *follarum* dicunt... Hac nulla minoris valoris moneta habetur, triginta enim grossum cambiant, quindecim medianinum, decem autem computantur pro uno solido Veneto. Haec est commodissima omnibus habitantibus Ragusii, et presertim egenis, qui dietim emunt res necessarias victui minutim.« Ragusa épen akkor, 1358—1526, magyar főnhatóság alatt állott; Philippusnak is egy fejezete erről szól: »De fidelitate laudabili Ragusinorum Sacrae Majestati Regali Hungariae.« A ragusai kereskedés messzire elterjedt, Magyarországra is, ehhez képest a ragusai pénz is igen elterjedt. Mivel pedig Philippus említi (70), hogy a ragusai beszédben *casa* helyett *chexa*, *pan* h. *pen*, *tata* (atyá) h. *teta* divik, valószínű, hogy *follar*nak is volt **foller* alakja. Innen aztán a m. *föllér*, *fellér*, *füllér*, *fillér*, l. NySz.

A numizmatikában jártas kartársam, Luschin, helyesli magyarázatomat, s különösen utal még arra, hogy a tiroli *vierer* nevű pénznem még a közvetlen szomszédos tartományokban sem honosult meg.

H. SCHUCHARDT.

Tájszók. Aszó (29:53). Az udvarhelymegyei Bethlenfalva határában van egy szántóul használt dűlő, amely déli napnak áll, nem nagyon meredek, egész szélességében egyenletesen lejtő téres oldal. Lábánál zöddellő keskeny völgy, amelyen télen, nyáron a vígan csergedező Inces pataka szalad végig. A dűlő mellett mindjárt DKre vidám madárdaltól zengő sűrű lomberdő, benne itt-ott egy-egy öreg tölgy. Ennek a dűlőnek a neve *Vigaszó*. Talán verőfényes, madárdalos voltától kapta ez a dűlő, ez a meredékesen lejtő tér, a *vig aszó* nevet.

PAAL GYULA.

Gólyál (29:168). Tolnai V. Kalmár György olyan alkotásának tartja ezt az igét, melyet a közhasználat nem fogadott el. Keszthelyen, sőt talán az egész Balaton-vidéken nagyon gyakran hallható ez a kifejezés: *kelególyál* ebben az értelemben: járkál, cél nélkül kóborol. Valószínűnek látszik, hogy a *gólyál* a *kelególyál* alakban fennmaradt és ma is használatban van. Úgy hiszem, a nép a *kel* és *gólyál* rokonértelmű igéket vonta együvé. — Vas megyei embertől hallom, hogy Kemenesalján a kódorgó, csacska szomszédjárót *kelególyának* gúnyolják. Talán ez az alapja a *kelególyál* igének?

BÉRCZI FÜLÖP.

Szólások. *Ollóval vágják.* (29:41.) Boldogult nagyanyám, aki 1808-ban született, gyerekkoromban így mondta el nekem ennek a szólásmódnak az eredetét: Az egyszeri házaspár a réten járt szénakaszálás után. Az asszony azt állította, hogy azt a rétet bizonyára ollóval nyírták olyan szép rövidre, míg a férj azt erősítette, hogy kaszával vágják. Ennek a vitának lett aztán az elmondott tragikus vége s végső jelene a kút vizéből is kiemelkedő és ollószerűen mozgó asszonyi ujj.

HEVESI JÁNOS.